

**RICHARD EVERZWIJN
(SHAKESPEARE/CLAUS) DOOR HET N.T.G.**

Politieke macht gaat gepaard met vuiligheid. Deze gemeenplaats is van alle tijden. Macht en geld vormen een riskante combinatie en ook politici zijn menselijk, al te menselijk. Shakespeare toont ons in *Richard III* een uit zijn voegen gebarsten politieke moraal; een situatie waarin dictatoriale figuren breken met codes en normen. Richard, het vleesgeworden kwaad, is een monster van een mens. Hij wordt een ramp voor zijn land, dood en verderf zaaiend waar hij verschijnt. Toch geeft Shakespeare hem een serie eigenschappen die hem aantrekkelijk maken : zijn intelligentie, zijn energie, zijn verbale kwaliteiten, zijn relativering zorgen voor "sympathisering met de boef". Shakespeare raakt met die techniek het kwaad tot in het hart van elke toeschouwer : hij steekt een vinger in de wonde van de kijker. Eenmaal dit doel bereikt slaan Richards 'positieve' eigenschappen om in een paranoïsche meedogenloosheid. Ziek van en door zichzelf slaat hij op de vlucht voor zijn eigen schaduw, het monster dat hij van zichzelf maakte. In de spiegel kijken doet pijn. Dit maakt *Richard III* tot een unieke ervaring.

Een koningsdrama

Richard III is een koningsdrama : een episode uit de Engelse geschiedenis wordt compact verpakt in gedramatiseerde vorm. Shakespeare schreef *Richard III* vermoedelijk op 27-jarige leeftijd in 1590-'91. Het maakt deel uit van zijn *Hendrik VI*-cyclus, waarvan dit het sluitstuk vormt. Deze kroniek verhaalt de strijd om de Engelse troon tussen de families York en Lancaster. In *Richard III* wordt de strijd beslecht; Richard sneuvelt op het slagveld; zijn opvolger, een Lancaster (Richmond of Hendrik VII) trouwt een dochter uit de familie York. Deze bloedband maakt een eind aan de rivaliteit tussen de families. Alhoewel dit evenwicht toch nog een teer punt was.

Shakespeare rekende het tot zijn taak het geslacht van Hendrik VII met alle glorie te omgeven. Vandaar dat hij Richard III als een gewetenloos monster afschildert. Ook Thomas More beschuldigt Richard III van moord en doodslag in zijn *History of King Richard III* uit 1513, geschreven 30 jaar na Richards dood.

Historisch onderzoek bracht aan het licht dat Richard III geen lichamelijke gebreken had en nauwelijks in aanmerking komt voor de wandaden die hem zo berucht maakten. Dit toont nogmaals hoe theater een metafoor van de

werkelijkheid is. Theater is geen geschiedenisles of historische reconstructie. Het stuk geeft daarentegen een prachtige theatrale verbeelding van het mechanisme van politieke macht. Dit is de waarde van *Richard III* voor ons. Vooral nu, nu onze diepgevroren geschiedenis ontdooit en met zijn smeltwater de wereld voortdurend verandert. Vooral dit punt, dat theater een metafoor is die iets vertelt over de wereld van nu, werd door regisseur Eddy Vereycken goed begrepen.

De tekst

"En gij gelooft dat ?" Zo eindigt Hugo Claus zijn prachtige bewerking/vertaling van Shakespeares koningsdrama *Richard III*, door hem omgedoopt in *Richard Everzwijn*. De taal is hedendaags en Vlaams. De tekst raakt de concrete werkelijkheid van de toeschouwer. Dit geeft de poëzie een extra werking; de tekst houdt het niet alleen bij de boodschap, maar krijgt door Shakespeares beeldtaal vleugels waardoor ze de realiteit en het karakter overstijgt en een universele waarde krijgt.

Claus' vertaling werd een schitterend speelbare tekst. Geen archaische taal maar een taal die vastgeankerd zit aan Vlaamse grond. Wat niet kan gezegd worden van de meeste oubollige vertalingen die Shakespeare als een heilig huisje proberen te bewaren en die falen omdat ze de dubbelzinnigheid van zijn taal letterlijk trouw blijven. De tekst van Claus 'bekt' lekker weg. Dit laat zich gevoelen in de vertolkingen; ze zijn goed, maar veel te proper (techniek en traukjes van voetballers in een einde seizoensmatch).

Claus en Vereycken begrepen de fascinerende rol die vrouwen in dit stuk spelen. Het is onbegrijpelijk dat vele bewerkingen het aantal vrouwenrollen reduceren (Laurence Olivier kapte in zijn filmbewerking koningin Margaretha en de hertogin van York). Het zijn moeders van zonen die elkaar vermoorden of huwelijksobjecten met een politieke waarde. Ze hebben de perversiteit van de politieke corruptie door, maar kunnen zich, vanuit hun positie van onderdrukte slavin, er niet aan onttrekken. Voor vrouwen is immers meestal geen rol als machthebber weggelegd. Ondanks deze machteloosheid worden zij door Shakespeare als volwaardige tegenspelers van Richard uitgespeeld. Haalt men de vrouwen uit het stuk dan verdwijnt het persoonlijke aspect, dat verweven zit in de politieke verhoudingen, uit het stuk. Ze vervloeken hun zonen en vormen daarmee de projectie van Richards vrouwenangst en vrouwenhaat.

In dit verband is de scène tussen koningin Margaretha (Chris Boni), koningin Elisabeth (Blanka Heirman) en de hertogin van York (Carla Hoogewijs) adembenemend geregisseerd. Zittend, met gespreide benen, vervloeken ze de

geboorte van het kwaad uit, van en door het lijden der moeders, dit tegen een achtergrond van een indrukwekkende koorzang (zie foto).

"Richard Everzwijn" door het N.T.G. v.l.n.r. Chris Boni (koningin Margareth), Blanka Heirman (koningin Elisabeth) en Carla Hoogewijs (hertogin van York)

Regie

Eddy Vereycken benadrukt met een fel doorgedreven ritualisering de tijdloosheid van *Richard Everzwijn*. In de eerste plaats werd het cliché van een Richard (Herman Coessens) als een gefrustreerde (met bochel en mankepoot), geminimaliseerd tot een lamme arm. Richard ontpopt zich als de fanatieke nonkel : een raak herkenningspunt uit Vlaamse families. Herman Coessens heeft het moeilijk om op het dunne ijs tussen goed en kwaad te dansen, waardoor hij af en toe in rechtlignigheid vervalt en te sympathiek wordt of te wreed... . De moorden uit het stuk werden sterk geritualiseerd uitgewerkt. Hier pikte Vereycken duidelijk de draad van zijn *Macbeth* produktie (1989) terug op. Geen vlakke herhaling, maar een subtielere toepassing met behulp van meer theaterteknische middelen. Het luik in het schuin opgestelde speelvlak, waarin

doden begraven worden of uit het graf opstijgen, werkt binnen dit concept uitstekend.

De eindconfrontatie bevat een actuele knipoog naar media-oorlogen à la Bush en Hoessein (Golfoorlog). Links en rechts op het speelveld staan een reeks micro's opgesteld — zoals op persconferenties — die veel weg hebben van middeleeuwse wapens. Het eindgevecht wordt in een propagandistische oorlog uitgevochten. De resolutie van het stuk, de kroning van Richmond (Mark Vanden Bos) door lord Stanley (Mark Verstraete, onweerstaanbaar als de oude koning Edward IV), verloopt heel ludiek, als kleine jongens op een speelveld.

Decor, belichting en muziek

Vertrekkende van het Elisabethaanse teater ontwierp Luc Goedertier een hellend speelveld. In dit veld verborg hij menige 'magic box': luiken waarin acteurs verschenen en verdwenen. Rond het veld wachten de acteurs hun beurt af op stoelen. Dit zorgt voor snelheid in het stuk. De belichting van Jaak van de Velde werd hier prachtig op afgestemd.

De muziekcomposities van Paul Cordier verdienen een speciale vermelding. Deze zijn door hun moderniteit zeer herkenbaar, waardoor de betrokkenheid van het publiek versterkt wordt.

Alain PRINGELS

Richard Everzwijn door het N.T.G. ging in première op 27 april 1991.